Registered in Germany **Europa Revue Journal**
ISSN: 1862-6564 **Vol. 6 No. 6 (2026) Published June 16, 2026**

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND AUTOMATION ON THE LABOR MARKET: THE LOSS OF OCCUPATIONS AND THE EVOLUTION OF NEW SKILLS

B.T. Kuyliyev

Tashkent State Medical University "Social sciences, pedagogy and psychology" associate professor of the department, Doctor of Philosophy (PhD) on philosophical sciences

Annotation

The article presents a comprehensive analysis of the systemic impact of artificial intelligence and automation processes on the modern labor market. In particular, on the basis of philosophical, sociological and economic approaches, the processes of reduction and transformation of professions, the formation of new professional competencies and the restructuring of human capital are studied. The study compares the approaches of technological determinism and social constructivism, revealing new forms of labor arising as a result of automation and their impact on the human subject. The article also substantiates that in the digital economy, knowledge, creativity and adaptability become the main capital.

Keywords

artificial intelligence, automation, labor market, transformation of professions, new competencies, digital economy, algorithmic management, gig economy, human capital, continuing education.

SUN'IY INTELLEKT VA AVTOMATLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI: KASBLARNING YO'QOLISHI VA YANGI KOMPETENSIYALAR EVOLYUTSIYASI

B.T.Kuyliyev

Toshkent davlat tibbiyot universiteti "Ijtimoiy fanlar, pedagogika va psixologiya" kafedrasi v.b.dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

https://orcid.org/0000-0001-8261-3182

Annotatsiya. Maqolada sun'iy intellekt va avtomatlashtirish jarayonlarining zamonaviy mehnat bozoriga ko'rsatayotgan tizimli ta'siri kompleks tarzda tahlil

qilinadi. Xususan, kasblarning qisqarishi va transformatsiyasi, yangi kasbiy kompetensiyalarning shakllanishi hamda inson kapitalining qayta tuzilishi jarayonlari falsafiy, sotsiologik va iqtisodiy yondashuvlar asosida o‘rganiladi. Tadqiqotda texnologik determinizm va ijtimoiy konstruktivizm yondashuvlari o‘zaro solishtirilib, avtomatlashtirish natijasida yuzaga kelayotgan yangi mehnat shakllari va ularning inson subyektiga ta’siri ochib beriladi. Shuningdek, maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida bilim, kreativlik va moslashuvchanlik asosiy kapitalga aylanib borayotgani asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, avtomatlashtirish, mehnat bozori, kasblar transformatsiyasi, yangi kompetensiyalar, raqamli iqtisodiyot, algoritmik boshqaruv, gig-iqtisodiyot, inson kapitali, uzluksiz ta’lim.

Аннотация. В статье представлен комплексный анализ системного воздействия искусственного интеллекта и процессов автоматизации на современный рынок труда. В частности, на основе философского, социологического и экономического подходов исследуются процессы сокращения и трансформации профессий, формирования новых профессиональных компетенций и реструктуризации человеческого капитала. В исследовании сопоставляются подходы технологического детерминизма и социального конструктивизма, раскрываются новые формы труда, возникающие в результате автоматизации, и их влияние на человеческий субъект. Также в статье обосновывается, что в условиях цифровой экономики знания, креативность и адаптивность становятся основным капиталом.

Ключевые слова: искусственный интеллект, автоматизация, рынок труда, трансформация профессий, новые компетенции, цифровая экономика, алгоритмическое управление, гиг-экономика, человеческий капитал, непрерывное образование.

Sun’iy intellekt va avtomatlashtirish insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab bergan fenomen sifatida nafaqat ishlab chiqarish tizimlarini, balki mehnatning mohiyati va mazmunini ham tubdan o‘zgartirmoqda. Ilgari sanoat inqiloblari asosan jismoniy mehnatni mexanizatsiyalash orqali insonni og‘ir ish yukidan qisman ozod

qilgan bo‘lsa, bugungi raqamli transformatsiya aqliy mehnatni ham avtomatlashtirish imkoniyatini yuzaga keltirmoqda. Bu jarayon esa an’anaviy kasblarning yo‘qolishi, ayrimlarining qisqarishi va mutlaqo yangi kasbiy faoliyat turlarining paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. “Shu nuqtai nazardan, mehnat bozori endilikda barqaror va oldindan prognoz qilinadigan tizim emas, balki doimiy o‘zgarish va qayta konfiguratsiya holatidagi dinamik maydonga aylanmoqda”[1].

Avtomatlashtirishning dastlabki bosqichlarida eng ko‘p zararlangan qatlam past malakali ishchilar bo‘lgan bo‘lsa, bugungi kunda sun’iy intellekt texnologiyalari o‘rta va hatto yuqori malakali kasblarni ham qamrab olmoqda. Masalan, moliyaviy tahlil, tibbiy diagnostika, huquqiy maslahat berish kabi ilgari faqat inson intellektiga xos deb hisoblangan faoliyatlar endilikda algoritmlar tomonidan bajarilmoqda. Bu esa mehnat bozorida raqobatning yangi shaklini – “inson va mashina o‘rtasidagi raqobat”ni yuzaga keltiradi. Biroq bu raqobatni faqat konflikt sifatida talqin qilish yetarli emas, chunki ko‘plab holatlarda sun’iy intellekt inson mehnatini siqib chiqarmaydi, balki uni to‘ldiradi va samaradorligini oshiradi. Shu sababli, masala “ish o‘rinlari yo‘qoladimi yoki yo‘qmi?” degan soddalashtirilgan savoldan ko‘ra, “qanday ish o‘rinlari qanday shaklga o‘zgaradi?”[2] degan murakkabroq savolga ko‘chmoqda. Kasblarning yo‘qolishi fenomenini tahlil qilishda tarixiy analogiyalar muhim ahamiyatga ega. Har bir texnologik inqilob davrida ayrim kasblar yo‘qolgan, biroq ularning o‘rnida yangilari paydo bo‘lgan. Masalan, sanoatlashuv davrida hunarmandchilik kasblari qisqargan bo‘lsa-da, zavod ishchilari, muhandislar va texnik mutaxassislar sinfi shakllangan. Shunga o‘xshash tarzda, raqamli davrda ham an’anaviy kasblar qisqarib borayotgan bir paytda, ma’lumotlar tahlilchisi, sun’iy intellekt muhandisi, raqamli marketing mutaxassisi kabi yangi kasblar paydo bo‘lmoqda. Biroq bu safargi transformatsiyaning o‘ziga xos jihati shundaki, o‘zgarishlar tezligi nihoyatda yuqori bo‘lib, jamiyatning moslashuv imkoniyatlaridan ilgarilab ketmoqda.

Yangi kompetensiyalar evolyutsiyasi aynan shu tezkor o‘zgarishlar fonida yuz bermoqda. Endilikda mehnat bozori uchun faqat tor ixtisoslashgan bilimlar yetarli

[1] Srnicek N. Platform Capitalism. – Cambridge: Polity Press, 2017. P-188.
[2] Куйлиев Б. Т. Политическое манипулирование в системе понятий политической науки: анализ и вызовы //scholar. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 183-189.

bo'lmay, balki interdisiplinar yondashuv, kreativ fikrlash, muammolarni kompleks hal qilish qobiliyati va doimiy o'rganishga tayyorlik kabi ko'nikmalar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa ta'lim tizimining ham tubdan qayta ko'rib chiqilishini talab qiladi. An'anaviy "bir kasb – butun umr" modeli o'z ahamiyatini yo'qotib, uning o'rnini "uzluksiz ta'lim" va "hayot davomida o'rganish" paradigmasi egallamoqda. Shunday ekan, inson kapitali tushunchasi ham qayta talqin qilinib, unda moslashuvchanlik va innovatsion fikrlash asosiy komponentlarga aylanmoqda. "Sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'sirini faqat iqtisodiy omillar bilan cheklab bo'lmaydi, balki uning chuqur ijtimoiy va falsafiy oqibatlari ham mavjud"[3]. Mehnat insonning o'zini anglashida, ijtimoiy maqomini belgilashda va hayot mazmunini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Agar avtomatlashtirish natijasida inson mehnatga kamroq jalb etilsa, unda "inson o'zini qayerda namoyon qiladi?" degan fundamental savol yuzaga keladi. Bu esa mehnatning ontologik va aksiologik asoslarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Ba'zi tadqiqotchilar kelajakda "mehnatsiz jamiyat" yoki "post-mehnat jamiyati" g'oyasini ilgari surayotgan bo'lsalar, boshqalar bu fikrni utopik deb hisoblab, mehnat har doim inson faoliyatining markaziy elementi bo'lib qolishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, avtomatlashtirish ijtimoiy tengsizlik muammosini ham keskinlashtirishi mumkin. Yuqori malakali va texnologik kompetensiyalarga ega shaxslar katta imkoniyatlarga ega bo'layotgan bir paytda, past malakali ishchilar mehnat bozoridan siqib chiqarilish xavfi ostida qolmoqda. Bu esa "raqamli tafovut" fenomenini yanada chuqurlashtiradi. Natijada jamiyatda yangi ijtimoiy stratifikatsiya shakllanib, u bilim va texnologik savodxonlik darajasiga asoslanadi. Shu sababli, davlat siyosati darajasida qayta tayyorlash dasturlari, inklyuziv ta'lim va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish zarurati yuzaga kelmoqda. "Raqamli transformatsiya sharoitida mehnat faoliyatining qayta tashkil etilishi faqat texnologik yangilanish bilan izohlanmay, balki u chuqur institutsional va madaniy o'zgarishlar bilan ham uzviy bog'liqdir"[4]. Sun'iy intellektning keng joriy etilishi natijasida

[3] Saydazimov K. BAHOLASH VA NORMALAR MANTIG 'IDA AXLOQIY QADRIYATLAR //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – С. 43-43.

[4] Куйлиев Б. Т. Политическое манипулирование в средствах массовой информации: основные методы и инструменты //Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 32-34.

tashkilotlarning boshqaruv modeli sezilarli darajada o‘zgarib, an’anaviy vertikal ierarxiyalar o‘rnini moslashuvchan va tarmoqlashgan strukturalar egallamoqda. Bunday sharoitda qaror qabul qilish jarayoni markazlashuvdan chiqib, ma’lumotlarga asoslangan tezkor tahlil va prognozlashga tayanadi. “Natijada xodimdan faqat buyruqni bajarish emas, balki mustaqil fikrlash, tashabbus ko‘rsatish va noaniqlik sharoitida qaror qabul qila olish qobiliyati talab etiladi”[5]. Bu esa mehnat subyektining maqomini o‘zgartirib, uni passiv ijrochi emas, balki faol va kreativ ishtirokchiga aylantiradi.

Shu bilan birga, raqamli muhitda mehnatning platformalashuvi jarayoni ham alohida e’tiborga loyiqdir. Platforma iqtisodiyoti doirasida ish beruvchi va ishchi o‘rtasidagi munosabatlar klassik mehnat shartnomalaridan uzoqlashib, ko‘proq vaqtinchalik va moslashuvchan shaklga o‘tmoqda. Bu esa bir tomondan insonlarga geografik va vaqt jihatidan erkinlik berayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan ijtimoiy kafolatlarning qisqarishi, daromadlarning beqarorligi va mehnat huquqlarining noaniqlashuvi kabi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, algoritmik boshqaruv tizimlari orqali xodim faoliyatining doimiy monitoring qilinishi insonning shaxsiy makoni va erkinligi bilan bog‘liq yangi axloqiy savollarni keltirib chiqarmoqda. Bu jarayonni oddiy texnologik taraqqiyot sifatida emas, balki mehnat munosabatlarining yangi paradigmasi sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Yana bir muhim jihat shundaki, sun’iy intellekt asosidagi tizimlar qaror qabul qilish jarayoniga tobora ko‘proq jalb etilmoqda. Masalan, kadrlarni tanlash, kredit berish, tibbiy tashxis qo‘yish kabi sohalarda algoritmlar inson omilini qisman siqib chiqarmoqda. Bu esa samaradorlikni oshirishi mumkin, biroq ayni paytda adolat va shaffoflik masalalarini ham dolzarb qiladi. Algoritmik qarorlar ko‘pincha murakkab va tushunarsiz bo‘lgani sababli, ularning qanday mezonlarga asoslanib ishlayotgani hamisha ham ochiq emas. Natijada “algoritmik diskriminatsiya” xavfi paydo bo‘ladi, ya’ni ma’lumotlardagi mavjud notengliklar texnologiya orqali yanada mustahkamlanishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellektni rivojlantirish jarayonida axloqiy standartlar va nazorat

[5] Сайдазимов К. Т., Хайдаров Х. Ф. Специфика социального закона //Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2015. – Т. 1. – №. 3-4. – С. 165-168.

mexanizmlarini ishlab chiqish muhim vazifaga aylanmoqda. Mehnat bozori transformatsiyasining yana bir o‘ziga xos jihati – bu kasbiy identitetning o‘zgarishidir. Ilgari inson o‘zini ma’lum bir kasb bilan identifikatsiya qilgan bo‘lsa, bugungi kunda ko‘plab odamlar bir vaqtning o‘zida bir nechta faoliyat bilan shug‘ullanishga majbur bo‘lmoqda. Bu esa “portfel karyera” deb ataluvchi yangi modelni yuzaga keltiradi. Bunday sharoitda insonning kasbiy barqarorligi aniq bir lavozimga emas, balki uning umumiy kompetensiyalar majmuasiga bog‘liq bo‘lib qoladi. Demak, mehnat bozori individual moslashuvchanlik va ko‘p funksionallikni asosiy qadriyat sifatida ilgari surmoqda.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida bilimning o‘zi ham yangi xususiyat kasb etmoqda. Avval bilim statik va ma’lum vaqt davomida o‘z ahamiyatini saqlab qoladigan resurs bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi kunda u tez eskiruvchi va doimiy yangilanib turuvchi kapitalga aylangan. Bu esa mutaxassisdan faqat mavjud bilimlarni egallashni emas, balki yangi bilimlarni tez o‘zlashtira olish qobiliyatini talab qiladi. Shu ma’noda, “o‘rganishni o‘rganish” kompetensiyasi eng muhim ko‘nikmalardan biriga aylanmoqda”[6]. Bu jarayon ta’lim tizimida ham aks etib, nazariy bilimlardan ko‘ra amaliy ko‘nikmalar va muammoga yo‘naltirilgan o‘qitish uslublariga e’tibor kuchaymoqda. Sun’iy intellektning rivojlanishi mehnatning mazmuniga ham ta’sir ko‘rsatib, oddiy va takrorlanuvchi vazifalar avtomatlashtirilgani sari inson faoliyati tobora murakkab, kreativ va kommunikativ yo‘nalishga o‘tmoqda. Masalan, xizmat ko‘rsatish sohasida mijoz bilan muloqot qilish, uning ehtiyojlarini tushunish va individual yondashuvni ta’minlash kabi vazifalar inson zimmasida qolmoqda. Bu esa empatiya, hissiy intellekt va ijtimoiy ko‘nikmalarning ahamiyatini oshiradi. Demak, kelajak mehnat bozori nafaqat texnik bilimlarni, balki insoniy sifatlarni ham yuqori darajada qadrlaydi. Bundan tashqari, avtomatlashtirish ekologik va barqaror rivojlanish masalalari bilan ham uzviy bog‘liqdir. “Raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi bilan birga, energiya iste’moli va elektron chiqindilar hajmini ham

[6] Куйлиев Б. Т. Скрытные методы манипуляции в обществе: анализ применения в политике, рекламе и других сферах общественной жизни //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 57-62.

ko‘paytirishi mumkin” [7] . Shu sababli, “yashil texnologiyalar” va barqaror innovatsiyalar konsepsiyasi mehnat bozori uchun yangi yo‘nalishlarni ochib bermoqda. Bu esa ekologiya sohasida yangi kasblarning paydo bo‘lishiga va mavjud kasblarning ekologik mas’uliyat bilan boyitilishiga olib keladi.

Davlat va jamiyat darajasida qaralganda, ushbu transformatsiyalarni boshqarish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Agar avtomatlashtirish jarayoni tartibsiz va nazoratsiz kechsa, u ijtimoiy ziddiyatlarni kuchaytirishi, aksincha, to‘g‘ri siyosiy va institutsional yondashuv orqali bu jarayonni ijobiy yo‘naltirish mumkin. Masalan, qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish, innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya tizimlarini modernizatsiya qilish orqali mehnat bozori barqarorligi ta’minlanadi. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik ham muhim rol o‘ynab, texnologik o‘zgarishlar ko‘pincha aynan biznes muhitida yuzaga keladi.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt va avtomatlashtirish mehnat bozorini tubdan o‘zgartirayotgan murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, madaniy va falsafiy transformatsiyalarni ham o‘z ichiga oladi. Kasblarning yo‘qolishi bu jarayonning faqat bir jihati bo‘lib, undan ham muhimroq masala yangi kompetensiyalarni shakllantirish va inson kapitalini zamonaviy talablar asosida rivojlantirishdir. Agar jamiyat ushbu o‘zgarishlarga moslasha olsa, sun’iy intellekt insoniyat uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi; aks holda esa u ijtimoiy nomutanosiblik va inqirozlarni kuchaytiruvchi omilga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Srnicek N. Platform Capitalism. – Cambridge: Polity Press, 2017.
2. Куйлиев Б. Т. Политическое манипулирование в системе понятий политической науки: анализ и вызовы //scholar. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 183-189.

[7] Saydazimov K. T. The Role of Communicative Modal Categories in the Expression of Logical Value //TJE-Tematics journal of Education ISSN. – 2021. – С. 2249-9822.

3. Saydazimov K. BAHOLASH VA NORMALAR MANTIG ‘IDA AXLOQIY QADRIYATLAR //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – С. 43-43.

4. Куйлиев Б. Т. Политическое манипулирование в средствах массовой информации: основные методы и инструменты //Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 32-34.

5. Сайдазимов К. Т., Хайдаров Х. Ф. Специфика социального закона //Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2015. – Т. 1. – №. 3-4. – С. 165-168.

6. Куйлиев Б. Т. Скрытные методы манипуляции в обществе: анализ применения в политике, рекламе и других сферах общественной жизни //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 57-62.

7. Saydazimov K. T. The Role of Communicative Modal Categories in the Expression of Logical Value //TJE-Tematics journal of Education ISSN. – 2021. – С. 2249-9822.